

Договір простого товариства

За договором простого товариства сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети (ст. 1132 ЦК).

Цивільне законодавство передбачає, що спільна діяльність без створення юридичної особи може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників (ч. 2 ст. 1130 ЦК). Діяльність щодо створення юридичної особи здійснюється шляхом об'єднання осіб або об'єднання майна на основі установчих документів (див. § 2 Гл. 12 цього посібника).

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний, відплатний.

Характерні риси договору простого товариства:

- об'єднання двох і більше осіб без створення юридичної особи;
- спільна мета діяльності;
- формування спільної часткової власності товариства за рахунок вкладів кожного учасника;
- здійснення дій, необхідних для досягнення мети товариства.

Істотними умовами для договору простого товариства є:

- 1) мета діяльності товариства;
- 2) розмір та порядок внесення вкладів учасників;
- 3) спільна діяльність учасників, їхні права та обов'язки.

На відміну від інших істотних умов, специфіка умов про мету полягає в тому, що остання є загальною, спільною для всіх учасників, заради якої укладають цей договір. Мета не повинна суперечити закону і може мати як комерційний, так і некомерційний характер. Відповідно розрізняють комерційні (підприємницькі) та некомерційні (непідприємницькі) прості товариства.

Спільна діяльність учасників передбачає здійснення дій із внесення вкладів та виконанню обов'язків, які випливають з укладеного договору. Особиста ж участь у діяльності простого товариства не є обов'язковою, якщо інше не передбачено договором.

Сторонами договору простого товариства можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, в тому числі публічно-правові утворення. Однак якщо діяльність товариства спрямовано на отримання прибутку, то сторонами договору можуть бути тільки суб'єкти підприємництва — фізичні особи та/або комерційні організації. Учасником такого договору може бути і некомерційна організація, якщо така діяльність не суперечить її статутній меті. У разі, якщо для здійснення певного виду діяльності, передбаченої договором простого товариства, законом передбачено отримання ліцензії, така умова поширюється тільки на тих учасників товариства, які фактично займатимуться цим видом діяльності. Одна й та сама особа може бути учасником декількох договорів про спільну діяльність. Специфікою правового становища учасників договору простого товариства є те, що їх не можна поділити на уповноважену й зобов'язану сторони. Маючи цілу низку прав і обов'язків стосовно один одного, кожен із партнерів як кредитор може вимагати від інших учасників виконання належних обов'язків, будучи при

цьому боржником щодо них.

Учасниками простого товариства не можуть бути недієздатні та обмежені в дієздатності особи, як безпосередньо, так і через своїх представників. Це пояснюється тим, що просте товариство основане на особистих, фідучіарних відносинах, а виконання такого договору через представника не допускається.

За суб'єктним складом договори про спільну діяльність поділяють на:

1) договори, укладені між українськими суб'єктами;

2) договори, укладені між українськими та іноземними суб'єктами. Виділяють також договори, укладені між фізичними особами, юридичними особами та змішані.

Питання про форму і порядок укладення договору простого товариства законом не врегульовано, тому сторонам слід керуватися загальними положеннями ЦК про правочини та про спільну діяльність. Зокрема ч. 1 ст. 1131 ЦК передбачено, що договір про спільну діяльність укладається у письмовій формі. Це правило поширюється і на договір простого товариства. Крім того, висновок про письмову форму цього договору підтверджується положеннями ч. 1 ст. 206 ЦК.

Порядок укладення договору простого товариства підпорядкований загальним правилам укладення договорів. Однак якщо в договорі беруть участь три й більше особи, то оферту має бути доведено і відповідно акцептовано кожною з них.

Змістом договору простого товариства є права та обов'язки його учасників. Основними правами кожного з його учасників є:

1) право на участь у веденні спільних справ товариства (ст. 1135 ЦК);

2) право на інформацію (ст. 1136 ЦК);

3) права, які стосуються спільного майна, в тому числі отримання прибутку (ст.ст. 1133, 1134, 1137 і 1139 ЦК);

4) право відмовитися від подальшої участі у безстроковому договорі простого товариства (ст. 1142 ЦК).

Як правило, ведення спільних справ здійснює кожний учасник. Під веденням спільних справ слід розуміти здійснення в інтересах усіх учасників договору простого товариства фактичних та юридичних дій, необхідних для досягнення передбаченої договором мети. Під час ведення спільних справ кожна сторона має право діяти від імені всіх учасників, якщо договором простого товариства не встановлено, що ведення справ здійснюється окремими учасниками або спільно. У разі спільного ведення справ для вчинення кожного правочину потрібна згода всіх учасників. Зазвичай ведення поточних справ доручається одному чи кільком учасникам.

У відносинах із третіми особами повноваження учасника вчиняти правочини від імені всіх сторін договору посвідчується довіреністю, яку видають йому інші учасники, або договором простого товариства. Однак учасники не можуть посилатися на обмеження прав учасника, який учинив правочин, щодо ведення спільних справ учасників, крім випадків, якщо вони доведуть, що на момент вчинення правочину третя особа знала або могла знати про наявність таких обмежень.

Учасник, який учинив від імені всіх учасників правочин, щодо якого його право на ведення спільних справ учасників було обмежено, або вчинив в інтересах усіх учасників правочин від свого імені, може вимагати відшкодування здійснених ним за свій рахунок витрат, якщо вчинення цього правочину було необхідно в інтересах усіх учасників. Крім того, право на відшкодування витрат виникає за умови, якщо в результаті здійсненого без належних повноважень правочину отримано прибуток, що перевищує суму витрат, на яку претендує учасник. Якщо іншим учасникам внаслідок таких правочинів було завдано збитків, вони також мають право вимагати їх відшкодування.

Право учасника на інформацію означає, що він має право ознайомлюватися з усіма документами щодо ведення спільних справ учасників незалежно від того, чи займається він безпосередньо веденням справ, чи ні. Під ознайомленням слід розуміти не просто доступ до письмової, документальної інформації, а й право на отримання відповідних відомостей від уповноважених осіб (надання необхідних відомостей, роз'яснень тощо). Інформація, про яку йдеться, має стосуватися суто справ, ведення яких ґрунтується на договорі простого товариства.

Право на інформацію учасника товариства є важливою гарантією участі сторони в товаристві, а тому будь-які обмеження, так само як і відмова від цього права, є нікчемними.

Під правами, що стосуються спільного майна, слід розуміти право на частку в спільному майні та право на отримання результатів від спільної діяльності.

Спільне майно товариства утворюється шляхом внесення вкладів учасників, а також за рахунок майна, отриманого в результаті спільної діяльності. Якщо інше не встановлено законом, договором чи не впливає із сутності зобов'язання, то спільне майно учасників товариства, як правило, є їх спільною частковою власністю. Виняток становлять випадки, якщо майно, що його внесено як вклад, не належало його володільцеві на основі права власності; якщо договором або законом передбачено інше; якщо із сутності зобов'язання впливає інше. Майно, внесене одним чи декількома учасниками, яким вони володіли на підставах інших, ніж право власності, використовується в інтересах усіх учасників і є їх спільним майном (ч. 2 п. 1 ст. 1134 ЦК). Особливістю такого майна є те, що учасники не набувають жодних самостійних прав щодо нього. Однак інші учасники мають право вимагати від особи, яка внесла майно, використовувати його в спільних інтересах товариства. Користування і володіння спільним майном здійснюється за згодою всіх учасників, а за недосягнення такої — в порядку, що встановлюється за рішенням суду.

У праві власності на спільне майно кожен з учасників має частку, величина якої відповідає розміру його вкладу, якщо інше не передбачено договором. Сторони вправі на власний розсуд розпоряджатися своєю часткою. Якщо внаслідок дій одного з учасників відбувається зміна суб'єктного складу договору, такі дії в силу фидуціарного характеру договору простого товариства потребують згоди інших учасників. У разі отримання останньої інші учасники мають переважне право купівлі частки сторони, яка вибуває із зобов'язання.

У процесі діяльності простого товариства виникає необхідність ведення бухгалтерського обліку спільного майна. За домовленістю учасників ведення такого обліку може бути покладено на одного з учасників (як правило, на особу, що уповноважена вести справи простого товариства).

У результаті спільної діяльності учасники товариства можуть отримувати прибуток. За загальним правилом, прибуток, одержаний учасниками договору простого товариства в результаті їх спільної діяльності, розподіляється пропорційно вартості вкладів учасників у спільне майно, якщо інше не встановлено договором простого товариства або іншою домовленістю учасників. Прибуток (грошові доходи та натуральний приріст) розподіляється пропорційно вкладам кожного з учасників незалежно від того, чи є його отримання метою діяльності простого товариства, чи просто це випадковий результат діяльності (непідприємницьке товариство).

ЦК надає сторонам право відхилитися від норми про пропорційний розподіл прибутку. Однак умова, за якою учасник повністю позбавляється права на частину прибутку, або відмова від цього права є нікчемною.

Право учасника відмовитися від подальшої участі в безстроковому договорі простого товариства слід розглядати як право відмовитися від виконання стороною умов договору. Це право може бути реалізовано за умови, що сторона, яка бажає розірвати договір, не пізніше ніж за 3 місяці до виходу з договору зробить відповідну заяву. Вважається, що 3 місяці — строк достатній для вирішення всіх питань, пов'язаних зі зміною суб'єктного складу договору простого товариства. Умова про обмеження права на відмову від безстрокового договору простого товариства є нікчемною.

Основними обов'язками учасника простого товариства є:

1) внести вклад в спільне майно товариства, а також утримувати спільне майно (ст.ст. 1132 і 1133 ЦК);

2) вести разом з іншими учасниками передбачену договором діяльність (ст. 1135 ЦК);

3) надавати іншим учасникам повну й достовірну інформацію про стан ведення справ у товаристві, а також не поширювати таку інформацію серед третіх осіб, якщо вона належить до конфіденційної (ст. 1136 ЦК);

4) брати участь у розподілі витрат та збитків, а також нести відповідальність перед третіми особами (ст. 1137 ЦК).

Під вкладом, який вносить учасник у майно товариства, слід розуміти все те, що він вносить у спільну діяльність (спільне майно). Зокрема, грошові кошти, цінні папери, інше майно, в тому числі нерухомість, права користування майном, результати інтелектуальної діяльності та права на них, а також професійні та інші знання, вміння, навички, ділову репутацію і ділові зв'язки. Причому професійні та інші знання, вміння і навички буде визнано вкладом тільки тоді, коли вони дійсно є цінними та необхідними для мети діяльності товариства, і діяльність учасників, які наділені останніми, виходить за межі поняття "спільне ведення справ". Йдеться про надання особою своїх спеціальних знань у тій чи іншій сфері (наприклад, діяльність менеджера, юриста тощо).

Як правило, вклади учасників вважаються рівними за вартістю. Однак закон залишає за сторонами право визначати в договорі розміри і вартість вкладу, що вноситься. Грошова оцінка вкладу учасника проводиться за погодженням між учасниками.

Обов'язки учасників щодо утримання спільного майна та порядок відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням цих обов'язків, встановлюються договором простого товариства.

Обов'язок вести разом з іншими учасниками передбачену договором діяльність впливає із самої мети діяльності простого товариства. Невиконання цього обов'язку виключає можливість досягнення мети діяльності, передбаченої договором. Якщо одна із сторін договору бере участь у простому товаристві лише своєю діяльністю (трудова участь), її може бути оцінено як вклад і як власне участь у спільній діяльності.

Надання повної та достовірної інформації про стан ведення справ у товаристві є

гарантією забезпечення права учасників товариства на інформацію. Інформація має відповідати вимогам повноти (будь-які відомості, незалежно від їх форми, які стосуються діяльності простого товариства) та достовірності (відомості мають містити в собі інформацію, про стан справ у товаристві, яка відповідає дійсності).

Відповідно до ЦК порядок відшкодування витрат (кошти, витрачені заради досягнення мети діяльності товариства) і збитків (грошовий еквівалент шкоди, якої зазнали учасники), пов'язаних зі спільною діяльністю учасників, визначається за домовленістю між ними. Якщо такої домовленості немає кожний учасник несе витрати та збитки пропорційно вартості його вкладу в спільне майно. Умова, за якою учасник повністю звільняється від участі у відшкодуванні спільних витрат або збитків, є нікчемною.

Відповідальність учасників за договором простого товариства зумовлено кількома чинниками:

- характером здійснюваної діяльності. Якщо договір простого товариства не пов'язаний зі здійсненням його учасниками підприємницької діяльності, кожний учасник відповідає за спільними договірними зобов'язаннями усім майном пропорційно вартості вкладу в спільне майно (дольова відповідальність). За спільними зобов'язаннями, що виникли не з договору, учасники відповідають солідарно. Якщо договір простого товариства пов'язаний зі здійсненням його учасниками підприємницької діяльності, учасники відповідають солідарно за всіма спільними зобов'язаннями незалежно від підстав їх виникнення;
- специфікою заходів цивільно-правової відповідальності і підстав їх застосування. Залежно від того, чи це відповідальність перед третіми особами, чи позадоговірна відповідальність, чи відповідальність перед іншими учасниками договору простого товариства, застосовуватимуть різні цивільно-правові заходи відповідальності. Наприклад, якщо для учасників комерційного товариства відповідальність перед третіми особами є солідарною, то учасники некомерційного товариства солідарно відповідають тільки за позадоговірними зобов'язаннями. За шкоду, завдану спільному, майну чи за невиконання договірних зобов'язань сторона несе перед іншими учасниками дольову відповідальність пропорційно вартості свого вкладу. Якщо стороною іншим учасникам завдано шкоду, яка не впливає із договірних зобов'язань, то відповідальність настає на загальних підставах відповідно до чинного законодавства;

• фактом припинення договору простого товариства. Якщо договір простого товариства не було припинено за заявою учасника про відмову від подальшої в ньому участі або в разі розірвання договору на вимогу одного з учасників, учасник, участь якого в договорі припинено, відповідає перед третіми особами за спільними зобов'язаннями, що виникли в період його участі в договорі простого товариства як учасника договору.

Припинення договору простого товариства крім загальних підстав, передбачених главою 50 ЦК, може бути здійснено на основі спеціальних підстав, передбачених ст. 1141 ЦК. Серед них можна виділити такі групи:

1) припинення договору простого товариства внаслідок припинення правосуб'єктної особи одного з учасників — смерть громадянина, ліквідація чи реорганізація юридичної особи, визнання учасника недієздатним, обмежено дієздатним, безвісно відсутнім;

2) припинення внаслідок погіршення фінансового стану учасника — оголошення банкрутом, виділення частки учасника на вимогу його кредитора;

3) припинення внаслідок виходу одного з учасників — відмова від подальшої участі в договорі або розірвання його на вимогу одного з учасників;

4) припинення договору внаслідок спливу строку договору, досягнення мети або ж настання обставин, за яких досягнення мети товариства стало неможливим.

У всіх перерахованих випадках договір простого товариства може бути продовжено, якщо самим договором або домовленістю між учасниками не передбачено інше.

У разі припинення договору простого товариства речі, передані в спільне володіння та (або) користування учасників, повертаються учасникам, які їх надали, без винагороди, якщо інше не передбачено домовленістю сторін.

Поділ майна, що є у спільній власності учасників, і спільних прав вимоги, які виникли у них, здійснюється в порядку, встановленому ЦК України.

Учасник, який вніс у спільну власність річ, визначену індивідуальними ознаками, має право у разі припинення договору простого товариства вимагати в судовому порядку повернення йому цієї речі за умови додержання інтересів інших учасників і кредиторів.

З моменту припинення договору простого товариства його учасники несуть солідарну відповідальність за невиконаними спільними зобов'язаннями щодо третіх осіб.

Засновницький договір

Відповідно до ст. 87 ЦК діяльність юридичної особи здійснюється на основі установчих документів, які розробляють учасники (засновники) з дотриманням письмової форми. Установчі документи мають бути підписані всіма учасниками.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом.

Під засновницьким слід розуміти такий договір, за яким засновники зобов'язуються створити юридичну особу, встановлюють порядок та умови спільної діяльності щодо її створення, а також умови передання юридичній особі майна та участі в її діяльності.

Статут відрізняється від засновницького договору тим, що він врегульовує відносини між учасниками товариства (в тому числі корпоративні) з моменту його державної реєстрації і до моменту припинення, а також питання правового статусу товариства.

Засновницький договір, поряд із корпоративними, врегульовує відносини між учасниками ще до створення та реєстрації юридичної особи, які мають зобов'язальний характер. Ще однією ознакою є те, що статут, на відміну від засновницького договору, за своєю юридичною природою є локальним нормативним актом. Засновницький договір ознак нормативності не має.

Засновницький договір, як і договір простого товариства, був ще за часів римського права. Конструкцію засновницького договору використовували під час створення товариських об'єднань — юридичних осіб, метою яких була підприємницька діяльність. З XIX ст. такий договір називають установчим і використовують при створенні торгових товариств. ЦК УРСР 1922 р. та ЦК УРСР 1964 р. термін "установчий договір" не використовували.

Законом України "Про господарські товариства" термін "установчий договір" було офіційно закріплено. У ЦК категорію "установчий договір" було змінено на "засновницький договір".

Відповідно до цивільного законодавства на основі засновницького договору створюються: а) повні та командитні товариства (ст.ст. 120 і 134 ЦК); б) товариства з додатковою та обмеженою відповідальністю (ст.ст. 142 і 151 ЦК). Причому для командитних та повних товариств засновницький договір є єдиним установчим документом. Для товариств із додатковою чи обмеженою відповідальністю закон вимагає, крім засновницького договору, ще й наявність статуту.

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний, відплатний. Однак мета, з якою укладають цей договір, має інший характер, аніж у договорі простого товариства. Укладення засновницького договору спрямоване на створення нового суб'єкта права, за результатами діяльності якого учасники можуть отримувати певний майновий зиск.

Учасниками засновницького договору, за загальним правилом, можуть бути фізичні та юридичні особи, а також публічно-правові утворення. Однак у низці випадків закон встановлює спеціальні вимоги до суб'єктного складу договорів про створення окремих видів юридичних осіб. Наприклад, засновницький договір про створення повного товариства вправі укладати тільки особи (як фізичні, так і юридичні), зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності.

До істотних умов засновницького договору належать вимоги стосовно зобов'язань учасників щодо створення товариства, порядку їх спільної діяльності щодо його створення, умови про передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не встановлено ЦК або іншим законом (ст. 88 ЦК). Однак при створенні окремих товариств законодавством може бути встановлено спеціальні істотні умови. Це зумовлено організаційно-правовою формою створюваної юридичної особи. Наприклад, для засновницького договору про створення повного товариства істотними умовами, крім передбачених ст. 88 ЦК України, є умови про розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів (ст. 120 ЦК).

Засновницький договір про створення командитного товариства має містити умови про розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів учасників (ст. 134 ЦК), а також умови передбачені ст. 88 ЦК.

Щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, то ст. 142 ЦК використовує поняття "договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю", який за своєю суттю є засновницьким. Зокрема, до істотних умов такого договору віднесено умови про порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку в статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови.

Засновницький договір, як один із установчих документів, укладають у письмовій формі, його вважають укладеним із моменту досягнення згоди між його учасниками за всіма істотними умовами. Обов'язковою умовою укладення договору є його підписання сторонами.

До основних прав учасників товариства належать:

1) право брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом;

2) право брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частину (дивіденди);

3) право виходу у встановленому порядку з товариства;

4) право здійснювати відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом;

5) одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом (ст. 116 ЦК).

Основними обов'язками учасників товариства є:

1) додержуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів;

2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі пов'язані з майновою участю, а також робити вклади у розмірі, в порядку та засобами, що передбачено установчим документом;

3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;

4) брати участь у розподілі витрат та збитків, а також нести відповідальність перед третіми особами в порядку, передбаченому законодавством (ст.ст. 117 і 123 ЦК).

Зміна чи розірвання засновницького договору до моменту реєстрації товариства здійснюється на загальних підставах, у силу норм ст.ст. 516—523, 598—609 ЦК.

Зміна у складі учасників договору відбувається в разі виходу, виключення чи вибуття учасника (ст.ст. 125—131 ЦК).

Учасник товариства за загальним правилом може вийти з нього незалежно від згоди інших учасників. Однак законом може бути встановлено порядок виходу з товариства. Зокрема, учасник повного товариства, яке було створено на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше, ніж за 3 місяці до фактичного виходу із товариства. Достроковий вихід учасника з повного товариства, що засновано на певний строк, допускається лише з товариства з обмеженою відповідальністю.

Законом передбачено випадки, коли особа може втратити право участі у товаристві. Згідно зі ст. 149 ЦК, звернення стягнення на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю припиняє його участь у товаристві.

Зміна учасників відбувається також у разі відчуження учасником своєї частки третім особам, або ж у разі, якщо частка переходить правонаступникові юридичної особи (при реорганізації) чи спадкоємцеві фізичної особи (ст.ст. 129 і 148 ЦК).

Припинення засновницького договору відбувається внаслідок ліквідації створеної на основі нього юридичної особи або в разі визнання договору недійсним. Визнання засновницького договору недійсним має наслідком визнання недійсним факту державної реєстрації юридичної особи та ліквідацію останньої.